

Marek Marszałek

Bydgoszcz, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego

Frazemy wschodniosłowiańskie w powojennej polszczyźnie wileńskiej

Słowa kluczowe: polszczyzna wileńska, słownictwo, frazemy, wschodniosłowianizmy, wydawnictwa książkowe.

Dotychczasowa wiedza o utartych grupach wyrazowych funkcjonujących w starannej odmianie powojennej polszczyzny wileńskiej¹⁾ — używanej przez osoby, których pozycja społeczna wymagała przestrzegania wzorca językowego²⁾ — opiera się prawie wyłącznie na materiale wynotowanym z języka prasy (zob. Mędelska 1993: 208–209, 236–263, 266–272, 281–283, 293–294; 2000: 486–594). Dopiero od niedawna wzbogaca się ją o fakty zaobserwowane w źródłach innych niż prasowe, np. w litewskich podręcznikach dla polskich szkół, utworach literatury pięknej, materiałach propagandowych, w książkach i broszurach dotyczących rolnictwa, ochrony zdrowia, pielęgnacji i wychowania dzieci, w przewodnikach turystycznych czy też w poradnikach dla gospodyń domowych (Marszałek 2002, w druku). Potwierdzają one istniejącą już bazę danych albo ją istotnie uzupełniają, bo wielu reprodukowalnych całości poza polszczyzną powojennych wydawnictw książkowych do tej pory nie odnotowano.

W tym miejscu zaprezentuję 144 nieznane dotąd frazemy, czyli takie ponadleksemowe jednostki słownikowe, które są względnie trwałymi formami językowymi reprodukowanymi w ściśle określonej konsytuacji, zbliżonymi do frazeologizmów, ale pozbawionymi w przeciwieństwie do nich obrazowości (zob. Chlebda 1993: 328; Mędelska 2000: 556). Ponieważ w polszczyźnie wileńskiej są one — jak wynika z analizy — strukturami innowacyjnymi powstałymi pod wpływem obcym, wymóg odtwarzalności, jakiemu powinny one odpowiadać, dotyczy nie tyle ich samych, ile jednostek funkcjonujących w tym czy innym języku dawcy. Z tego właśnie względu wśród «nowych» frazemów znajdują się również takie całości, które — w świetle zgromadzonego materiału — nie były na Wileńszczyźnie ogólnie znane i powszechnie stosowane.

¹⁾ Termin ten funkcjonuje w literaturze przedmiotu obok takich określeń, jak np. regionalna odmiana języka polskiego na Wileńszczyźnie, polszczyzna litewska, polszczyzna kulturalna czy też dialekt kulturalny (szczegóły: Masojć 2001: 11–12).

²⁾ Chodzi z jednej strony o tych nielicznych przedstawicieli polskiej inteligencji, którzy mimo masowych przesiedleń pozostali w Litewskiej SRR, gdzie z racji starannego wykształcenia bądź podejmowali pracę w placówkach oświatowych, bądź obejmowali stanowiska w redakcjach polskojęzycznych gazet czy oficyn wydawniczych, bądź też uczestniczyli w życiu kulturalnym Wilna. Z drugiej zaś — o nową polską inteligencję wileńską, przyjmującą niechętną postawę wobec regionalnej odmiany języka (więcej o sytuacji socjolingwistycznej na Wileńszczyźnie zob. Masojć 2001: 18–34).

Frazemy wypisałem z 26 książek i broszur o tematyce społeczno-politycznej, z 26 podręczników, 18 zbiorów sztuk i opowiadań o tematyce obyczajowej, 14 poradników metodycznych i materiałów dydaktycznych dla nauczycieli, 11 poradników medycznych, 3 pozycji o tematyce rolniczej oraz z przewodnika turystycznego po Wilnie. Przy doborze tekstów nie kierowałem się ich tematyką, lecz wyłącznie kryterium formalnym, czyli występowaniem takich ponadleksemowych jednostek, których do tej pory w innych źródłach nie zarejestrowano. Najwcześniejsze druki, które wykorzystałem, pochodzą z roku 1951 (np. Podnoszenie stopy życiowej i poziomu kulturalnego ludu pracującego ZSRR; Biegunki dziecięce i jak im zapobiec; Wychowanie dzieci do wieku 3 lat w rodzinie), natomiast ostatnie analizowane pozycje ukazały się ponad 30 lat później, w roku 1985 (np. Czytanki. Pomoc naukowa dla klasy VI; Higiena i zdrowie. Pomoc naukowa dla uczniów; O szkodliwości alkoholu i palenia).

Zgromadzone frazemy są prawdopodobnie pożyczkami z języków wschodniosłowiańskich, ale który konkretnie język (rosyjski czy białoruski) był źródłem zapożyczenia, jednoznacznie określić nie można. Wynika to z trzech zasadniczych powodów, po pierwsze, z braku jakichkolwiek informacji o wcześniejszych kresowych zasobach frazematycznych, a co za tym idzie — z niemożności wykorzystania przy ustalaniu genezy poszczególnych jednostek czynnika chronologicznego, zgodnie z którym cecha wschodniosłowiańska notowana przed początkiem XIX stulecia ukształtowała się raczej pod wpływem białoruskim, natomiast osobliwość dostrzeżona później, zwłaszcza w drugiej połowie XIX wieku, to prawdopodobnie rusycyzm; po drugie, z niedoskonałości samego kryterium chronologicznego, bo są jednak obiektywne podstawy, by sądzić, wbrew rozpowszechnionemu pogładowi (zob. np. Masojć 1995: 27; Sokołowska 2004: 13, 73), że białoruszczyzna, także ta literacka, mogła w pewnym stopniu oddziaływać na polszczyznę wileńską również w okresie powojennym (zob. Marszałek 2006: 31–36); i po trzecie, z faktu, że nawet w tym wypadku, gdy postać fonetyczna frazemu jest bliższa formie białoruskiej niż rosyjskiej, białoruską proveniencję można uznać jedynie za prawdopodobną, bo nie da się wykluczyć, że np. takie całości, jak *rozwiązać pytanie i wyraszyć pytanie, pomnik starożytności i pomnik starożytności, towary spożycia masowego i towary masawaha spażywania* lub *telegram terminowy i terminowaja telegrama*, to zarówno w polszczyźnie wileńskiej, jak i w języku białoruskim kalki strukturalne rosyjskich wzorców *rieszyt' wopros, pamiatnik driewnosti, towary massowego potreblenija i srocznaja tielegramma*. Określenie zebranych frazemów ogólnym mianem wschodniosłowianizmów wydaje się w tej nieprostej sytuacji uzasadnione. Gwoli ścisłości trzeba jednak dodać, że niektóre analizowane całości mają swoje odpowiedniki również w systemie lek-sykalnym litewszczyzny, co może wskazywać na ich inny, nie wschodniosłowiański rodowód, np.: *dworzec rzeczny — upiū stotis, film kronikalny — kronikinis filmas, gazy wylotowe — išmetamosios dujos, instytut pedagogiczny — pedagoginis institutas, bilet partyjny — partinis bilietas, dokładna mechanika — tikslioji mechanika, elektryczna lampka — elektros lemputė*.

Frazemy podaję według obszarów tematycznych, aby z jednej strony uporządkować pokażny materiał językowy, z drugiej zaś przybliżyć te dziedziny życia litewskich Polaków, w których omawiane tu ponadleksemowe pożyczki były szczególnie rozpowszechnione lub na odwrót — występowały tylko sporadycznie.

Jak wynika z materiału, wschodniosłowiańskie całości pojawiały się najczęściej w takich sferach życia, jak: oświata i wychowanie, medycyna, transport oraz czynności i zachowanie człowieka. Świadczy o tym największa — na tle całego ekscerptu — liczba frazemów w poszczególnych obszarach (od 10 do 20) oraz znaczna ilość poświadczeń tekstowych (143).

1. Oświata i wychowanie (20 jednostek, 76 wystąpień): *bilet czytelniczy* ‘karta czytelnicza’: Otrzymując na podstawie biletu czytelniczego książki w bibliotece, wchodząc w stosunki umowy, NOS³⁾ 140; ros. *czitatelskij bilet*, brus. *czytacki bilet*; *biologiczny gabinet* ‘pracownia biologiczna’: Modele oddajcie do biologicznego gabinetu szkoły, KB 125; ros. *biologiczeskij kabinet*, brus. *bijałahiczny kabinet*; *doktor nauk* ‘doktor habilitowany’: W naukowo-badawczych instytutach pracuje kilkaset doktorów nauk, GP 66 (2)⁴⁾, OL 101, GŹ 144, MŹ 11, PW 123; ros. *doktor nauk*, brus. *doktar nawuk*; *egzamin na świadectwo dojrzałości* ‘egzamin dojrzałości’: Mówił o przygotowaniu się do egzaminów na świadectwo dojrzałości, CS 70 (2), KZ 21; ros. *ekzamen na attiestat zrietosti*, brus. *ekzamen na atestat stalasci*; *godzina klasowa* ‘godzina (lekcja) wychowawcza’: Informacje korzystnie byłoby przekazać na godzinach klasowych, SO 69; ros. *klassnyj czas*, brus. *klasnaja hadzina*; *instytut medyczny* ‘akademia medyczna’: Studiował w instytucie medycznym, ZB 110, KC 9, WM 3; ros. *miedycynskij institut*, brus. *miedycynski institut*; *instytut pedagogiczny* ‘wyższa szkoła pedagogiczna’: Młodzież, która co rano spieszy do Instytutu Pedagogicznego, WM 6–7, KZJ 151; ros. *pedagogičeskij institut*, brus. *pieadahahiczny institut*; *kandydat nauk* ‘doktor’: W naukowo-badawczych instytutach pracuje kilkaset kandydatów nauk, GP 66 (2), OL 100 (3), DWD 97, MPP 10, PH 47, SGŹ 15, DOSZ 19, PRK 27, GŹ 144, MŹ 11, PW 123; ros. *kandidat nauk*, brus. *kandydat nawuk*; *kombinat naukowy* ‘wielostopniowa szkoła przyzakładowa’: Na jednej z ulic znajduje się kombinat naukowy, DWD 97; ros. *uczebnyj kombinat*, brus. *nawuczalny kambinat*; *komitet uczniowski* ‘samorząd uczniowski’: Do komitetu uczniowskiego wybieramy uczniów najbardziej świadomych, JRR 134; ros. *uczeničeskij komitet*, brus. *wuczniowski kamitet*; *lekcja pracy* ‘zajęcia praktyczno-techniczne’: Najprostsze przyrzady możecie wykonać własnoręcznie na lekcjach pracy, SKP 7 (2); ros. *urok truda*, brus. *urok pracy*; *materiał naukowy* ‘materiał nauczania’: Powtórzenie materiału naukowego może być ograniczone do zadania domowego, PJ 4 (2); ros. *uczebnyj materijał*, brus. *nawuczalny materijał*; *mąż nauki* ‘naukowiec’: Chyba chcesz zostać mężem nauki?, CNM 25, O 36 (2); ros. *muż nauki*, brus. *muż nawuki*; *minimum kandydackie* ‘egzamin doktoranckie’: 59 wykładowców zdało egzaminy, wchodzące w skład minimum kandydackiego, OL 100–101; ros. *kandidatskij minimum*, brus. *kandydacki minimum*; *pozaklasowa praca* // *praca pozaklasowa* ‘praca pozalekcyjna’: pozaklasowa praca pionierów; Są aktywnymi organizatorkami pracy pozaklasowej, BN 24, 30 (11), CS 21, PHS 45 (8), PJP 22 (2); ros. *wnieklassnaja rabota*, brus. *pazaklasnaja praca*; *pozaklasowe formy pracy* ‘pozalekcyjne formy pracy’: Należy stosować inne pozaklasowe formy pracy, PJP 23; ros. *wnieklassnyje formy raboty*, brus. *pazaklasnyje formy pracy*; *przedsięwzięcia pozaklasowe* ‘zajęcia pozalekcyjne’: Muszą wskazać daty przedsięwzięć pozaklasowych, BN 55; ros. *wnieklassnyje mieroprijatia*, brus. *pazaklasnyja mieraprijemstwa*; *szkoła*

³⁾ Wykaz skrótów źródeł zamieszczam na końcu artykułu.

⁴⁾ Jeśli frazem wystąpił w źródle wielokrotnie, w nawiasie podaję liczbę poświadczeń.

fabryczno-zakładowa ‘szkoła przyzakładowa’: szkoły rzemieślnicze i fabryczno-zakładowe, SOK 62 (3), SSP 73, KW 96 (2); ros. *fabriczno-zawodskaja szkoła*, brus. *fabryczna-zawodskaja szkoła*; *szkoła małokompletowa* ‘szkoła z niewielką liczbą oddziałów’: W szkołach małokompletowych uczy się kilkuset uczniów, SO 7 (4); ros. *małokomplektnaja szkoła*, brus. *małakomplektnaja szkoła*; *szkoła przysposobienia fabryczno-zakładowego* ‘szkoła przysposobienia zawodowego’: Uczeń szkoły przysposobienia fabryczno-zakładowego, PSZ 189; ros. *szkoła fabriczno-zawodskogo uczenichestwa*, brus. *szkoła fabryczna-zawodskaha wucznioustwa*.

2. *M e d y c y n a* (14, 38): *dom porodowy* ‘izba porodowa’: Rozbudowano sieć domów porodowych, DOSZ 10, KW 65, PS 105; ros. *rodilnyj dom*, brus. *radzilny dom*; *działalność serca* ‘czynność serca’: Co wywołuje wznowienie działalności serca?, GA 4; ros. *diejatelnost’ sierdca*, brus. *dziejnasć sierca*; *odejmować od piersi* ‘odstawiać od piersi’: Niemowlęcia nie wolno odejmować od piersi, DCM 6; ros. *otnimat’ ot grudi*, brus. *adymać ad hrudziej*; *pakiet indywidualny* ‘opatrunek indywidualny’: Gdy korzystamy z pakietu indywidualnego, trzeba dotykać tylko zewnętrznej powierzchni opatrunku, DOSZ 123 (3); ros. *indywidualnyj pakiet*, brus. *indywidualny pakiet*; *postawić termometr* ‘włożyć termometr’: Postawmy jej termometr, WD 24; ros. *postawit’ tiermometr*, brus. *pastawić termometr*; *pracownik medyczny* ‘pracownik służby zdrowia’: Pracownikom medycznym musi przyjść z pomocą całe społeczeństwo, BTP 19, PUO 55 (2), DOSZ 8 (6), KC 8; ros. *miedycynskij rabotnik*, brus. *miedycynski rabotnik*; *procedury wodne* ‘zabiegi wodolecznicze’: Chłodne powietrze wpływa na organizm tak samo, jak procedury wodne, CP 170 (4); ros. *wodnyje procedury*, brus. *wodnyja pracedury*; *przedmiot postronny* ‘ciało obce’: Niebezpieczeństwo zagraża, gdy do organizmu trafi jakikolwiek przedmiot postronny, CW 11; ros. *postoronnij przedmiot*, brus. *staronni pradmiot*; *przegródka serca* ‘przegroda serca’: Ponieważ przegrodki serca mają wady, krew tętnicza miesza się z żyłą, BAR 11; ros. *pieriegorodka sierdca*, brus. *pieraharodka sierca*; *reakcja odwetowa organizmu* ‘reakcja obronna organizmu’: Takie reakcje odwetowe organizmu na różne podrażnienia są właśnie odruchami, CP 26 (5); ros. *otwietnaja rieakcyja organizma*, brus. *zwarotnaja reakcyja arhanizma*; *reżym pościelowy* ‘przebywanie w łóżku’: Dziecko musi mieć zupełny spokój, ścisły reżym pościelowy, SRI 10–11 (5); ros. *postielnyj reżym*, brus. *pascielny reżym*; *sztuczne oddychanie «usta do ust»* ‘sztuczne oddychanie usta – usta’: Stosują sztuczne oddychanie «usta do ust», MZ 12; ros. *iskusstwiennoje dychanije rot w rot*, brus. *szucznae dychannie rot u rot*; *wtórne oznaki płciowe* ‘drugorzędowe cechy płciowe’: Ujawniają się wtórne oznaki płciowe, SOL 9; ros. *wtoriczyje połowyje priznaki*, brus. *druhasnyja paławyja adznaki*; *zniżony apetyt* ‘obniżony apetyt’: Chore dziecko ma zniżony apetyt, PG 9; ros. *sniżennyj appetit*, brus. *zniżany apietyt*.

3. *Transport* (11, 18): *autostrada pierścieniowa* ‘obwodnica’: Granice Moskwy i autostrada pierścieniowa, MG 19; ros. *kolcewaja awtomobilnaja doroga*, brus. *kalcewaja autamobilnaja daroha*; *droga samochodowa* ‘droga’: Drogami samochodowymi można dotrzeć do każdego miasta, MRP-I 75 (2), MRP-II 17; ros. *awtomobilnaja doroga*, brus. *autamobilnaja daroha*; *dworzec rzeczny* ‘dworzec wodny’: Mkną samochody do nowych miast i dworców rzecznych, BR 57; ros. *riecznoj wokzał*, brus. *raczny wakzał*; *gazy wylotowe* ‘spaliny’: Mają do czynienia ze słodkimi gazami wylotowymi, wydzielanymi przez motory, DOSZ 115; ros. *wychłopnyje gazy*, brus. *wychłapnyja hazy*; *kasa uprzedniej sprzedaży biletów* ‘kasa

przedsprzedaży biletów': W kasie uprzedniej sprzedaży biletów nabył 2 razy mniej biletów, BBM 113; ros. *kassa przedwariitelnoj prodazy biletow*, brus. *kasa papiaredniaha prodazu kwitkou*; *kolumnienka stacji benzynowej* 'dystrybutor paliwa': Zatrzymujemy się przy kolumnie stacji benzynowej, by uzupełnić zapas paliwa, KD 41; ros. *bienzokotonka*, brus. *bienzakalonka*; *kuter o podwodnych skrzydłach* 'wodolot': Od przystani odplynęły jednocześnie parostatek i kuter o podwodnych skrzydłach, CNS 110 (2); ros. *sudno na podwodnych kryljach*, brus. *sudna na padwodnych krylach*; *spoleczny transport* 'transport publiczny': Nie pozwala się im pracować w społecznym transporcie, BAR 14, PW 148 (2); ros. *obszczestwiennyj transport*, brus. *hramadski transport*; *stacja samochodowa* 'dworzec autobusowy': Autobus oddala się od stacji samochodowej ruchem jednostajnie przyśpieszonym, KF 89 (2); ros. *awtomobilnaja stancyja*, brus. *autamabilnaja stancyja*; *statek o skrzydłach podwodnych* 'wodolot': Są to statki o skrzydłach podwodnych, MG 52, SKP 100, MRP-I 36; ros. *sudno na podwodnych kryljach*, brus. *sudna na padwodnych krylach*; *zapravienie paliwem* 'tankowanie paliwa': Ten okręt będzie mógł pływać, nie zawijając do portu dla zaprawienia silnika paliwem, AO 9; ros. *zapravka goruczim*, brus. *zapravka haruczym*.

4. Czynności i zachowanie człowieka (10, 11): *podac skarge* 'złożyć skargę': Wyrażenia i zwroty: *rozprawa sądowa*, *podac skarge*, CL 35; ros. *podat' žalobu*, brus. *padać skarhu*; *po towarzysku* 'po koleżeńsku': Zachowała się po towarzysku i pomogła im, BAL 124; ros. *po-towariszczeski*, brus. *pa-tawarysku*; *przepisy dobrego tonu* 'zasady dobrego wychowania': Czas już wydać w językach wielu narodowości książkę «Przepisy dobrego tonu», PKP 93; ros. *prawila choroszego tona*, brus. *prawila dobraha tonu*; *przyjac pod uwage* 'wziąć pod uwagę': Jeżeli przyjmiemy pod uwagę, że..., DOSZ 7; ros. *priniat' wo wnimanije*, brus. *pryniac pad uwahu*; *przyjmowac decyzje* 'podejmować decyzję': Kobiety zwykle przyjmują decyzję na korzyść macierzyństwa, WPL 31; ros. *prinimat' rieszenije*, brus. *prymać raszenenie*; *przytrzymywac się hipotezy* 'trzymać się hipotezy': Większość uczonych przytrzymuje się poprzedniej, o wiele dokładniej opracowanej hipotezy, WWA 140; ros. *pridierzywat'sia gipotiezy*, brus. *prytrymliwacca hipotezy*; *przytrzymywac się przepisow* 'trzymać się przepisów': Ścisłe będą przytrzymywać się przepisów ruchu, DOSZ 114; ros. *pridierzywat'sia prawil*, brus. *prytrymliwacca prawilau*; *rozložyt' ognisko* 'rozpalić ognisko': *развели костер* – rozłożyliśmy ognisko, PJRV 37; ros. *razložyt' kostior*, brus. *rasklasci wohniszczza*; *rozwiaczac pytanie* 'rozwiązać problem': Musieli rozwiązać pytanie, gdzie się znajdują zarazki, BTP 7; ros. *rieszyt' wopros*, brus. *wyraszyc pytanije*; *udzielać uwagi* 'poświęcać uwagę': Członkowie rodziny udzielają mu uwagi, KWR 16, WPL 6; ros. *udielat' wnimanije*, brus. *udzielać uwahu*.

Do obszarów, w których frazemy były rzadsze (w świetle zgromadzonego materiału ich liczba waha się w poszczególnych działach od 3 do 8), należą: polityka; przedmioty i sprzęty domowe; chemia; praca; czas; adresatywy i inne formy etykietalne; film, teatr i literatura; przemysł i przedsiębiorstwa; turystyka, wypoczynek, zabawy; sklepy, towary; miary; geografia; usługi; rolnictwo i ogrodnictwo; językoznawstwo; sport oraz życie seksualne.

1. Polityka (8, 20): *bilet partyjny* 'legitymacja partyjna': Wykorzystując bilet partyjny, przedostał się on na odpowiedzialne stanowisko, ZB 110, NOS 162; ros. *partijnij bilet*, brus. *partyjny bilet*; *czerwony krawat* 'czerwona chusta': Pionier z czerwonym krawatem, BN 14 (3); ros. *krasnij galstuk*, brus. *czyrwony halsztuk*; *kartka kandydacka* 'legitymacja

kandydacka': Organizacje partyjne nie zawsze w porę reagują na fakty zguby kartek kandydackich, ZB 102; ros. *kandidatskaja kartoczka*, brus. *kandydackaja kartka*; *kierownik partii komunistycznej* 'przywódca partii komunistycznej': Ten projekt ustawy przewidywał karę dla każdego kierownika Partii Komunistycznej, SDB 25; ros. *rukowoditelj kommunisticeskoj partii*, brus. *kiraunik kamunistycznaj partyi*; *kierownik partyjny* 'przywódca partyjny': Kierownik partyjny powiedział jej, że czas już, by podała zgłoszenie, MNK 105; ros. *partijnyj rukowoditelj*, brus. *partyjny kiraunik*; *krawat pionierski* 'chusta pionierska': Nosi dumnie krawat pionierski, GS 90, MPP 14, BBM 13 (3); ros. *pionierskij galstuk*, brus. *pijanierski halsztuk*; *literatura masowo-polityczna* 'literatura propagandowa': Literatura masowo-polityczna w walce z przesądami, KK 4; ros. *masowo-politiczeskaja litieratura*, brus. *masawa-palitycznaja litaratura*; *podnieść powstanie* 'wszczać powstanie': W roku 1418 podnieśli powstanie chłopci okolic Rasejnij, JKC 16 (2), SZMD 69; ros. *podniat' wosstanije*, brus. *padniać paustannie*.

2. Przedmioty i sprzęty domowe (7, 9): *elektryczna lampka* 'żarówka': Elektryczne lampki jasno świecą w kołchozach, KZ 149; ros. *elektriceskaja lampoczka*, brus. *elektrycznaja lampaczka*; *gliniany słoik* 'pojemnik gliniany': Do litrowego glinianego słoika kładliśmy po jednym nasieniu – MPP 89; ros. *glinianaja banka*, brus. *hliniany słoik*; *kombajn kuchenny* 'robot kuchenny': Przemleć wszystko przez «kombajn kuchenny», GD 257; ros. *kuchonnyj kombajn*, brus. *kuchonny kambajn*; *miękkie krzesło* 'fotel wyściełany': Oparłem się o plecy miękkiego krzesła, OLBP 177, OLDZ 108, DWD 49; ros. *miagkoje kriesło*; brus. *miakkaje kresła*; *przedmioty spożycia ludowego* 'przedmioty codziennego użytku': Pozostawianie produkcji przedmiotów spożycia ludowego w tyle za produkcją środków produkcji, PE 51; ros. *towary narodnogo potreblenija*, brus. *tawary narodnaha spażywannia*; *słoik blaszany* 'puszka': Dobrze jest również łapać je za pomocą wielkich słoików blaszanych, DNS 87; ros. *żestianaja banka*, brus. *blaszanaja banka*; *technika bytowa* 'sprzęt gospodarstwa domowego': Wypożyczalnia techniki bytowej, PW 153; ros. *bytowaja tiechnika*, brus. *bytawaja technika*.

3. Chemia (6, 12): *kwias mleczny* 'kwias mlekowy': kwas borny, mleczny lub solny, JZC 13; ros. *mołocznoj kislota*, brus. *małocznoj kislata*; *papier lakmusowy* 'papierek lakmusowy': Gdzie znaleźć papier lakmusowy, NOS 30; ros. *lakmusowaja bumaga*, brus. *lakmusa-waja papiera*; *periodyczny układ pierwiastków chemicznych* 'układ periodyczny pierwiastków': W klasie wisi periodyczny układ pierwiastków chemicznych, SG 138 (2); ros. *periodiczeskaja sistiemia chimiczeskich elementow*, brus. *pieryjadycznaja sistema chimicznych elementau*; *połączenie chemiczne* 'związek chemiczny': Sól jest chemicznym połączeniem dwóch pierwiastków, WWP 23 (6); ros. *chimiceskoje sojedinenije*, brus. *chimicznaje zlcuzennije*; *reakcja kwaśna* 'odczyn kwaśny': Wydzieliny z pochwy wskazują reakcję kwaśną, PH 15; ros. *kislajaj rieakcyja*, brus. *kislajaj reakcyja*; *reakcja neutralna* 'odczyn obojętny': Ciecz bordoska powinna mieć reakcję neutralną, KBU 85; ros. *niejtralnoj rieakcyja*, brus. *niejtralnoj reakcyja*.

4. Praca (4, 4): *otrzymać inwalidztwo* 'otrzymać rentę inwalidzką': Otrzymała inwalidztwo w czasie pracy w kołchozie, PUO 48; ros. *potuczit' inwalidnost'*, brus. *atrymać inwalidnasć*; *pieniądze premialne* ' premia': Fabryka mogła wykonać plan i otrzymać pieniądze premialne, NOS 116; ros. *priemialnyje dien'gi*, brus. *premijalnyja groszy*; *wyjście na emeryturę* 'przejście na emeryturę': Stary człowiek, pracując, dobrze się czuje, a po wyjściu na emeryturę niknie w ciągu kilku lat, LC 21; ros. *wychod na piensiju*, brus. *wychad na piensiju*;

wynagrodzenie premialne ‘premia’: Przedsiębiorstwu nadano prawo wprowadzenia płacy zarobkowej i wynagrodzenia premialnego, NOS 117; ros. *priemialnoje woznagrażdżenie*, brus. *premijalnaje uznaharodżannje*.

5. Czas (4, 4): *czas pokojowy* ‘czas pokoju’: Aby przeciwstawić się naporowi silnego wroga, należało położyć kres nastrojom czasu pokojowego, SOK 5; ros. *mirnoje wriemia*, brus. *mimy czas*; *rodzime piętno* ‘przeżytek’: «Rodzime piętno» przeszłości są przekazywane od jednych ludzi innym, NOS 238; ros. *rodimoje piatno*, brus. *radzimaja plama*; *strefa godzinna* ‘strefa czasowa’: W drugiej strefie godzinnej należałoby uważać, że jest 2 godzina po południu, WWA 27; ros. *czasowej pojas*, brus. *hadzinny pojas*; *w nasze dni* ‘za naszych czasów’: Takie wypadki jeszcze się zdarzają w nasze dni, JM 59; ros. *w naszy dni*, brus. *u naszy dni*.

6. Adresatywy i inne formy etykietalne (4, 4): *bardzo przyjemnie* ‘bardzo mi miło’: —Agronom Kuźmina. — Bardzo przyjemnie. Riabkina moje nazwisko, PUS 34; ros. *ocen’ prijatno*, brus. *wielmi pryjemna*; *Bądźcie zdrowi!* ‘Zdrowia życzeń!’: Ano, śpieszę się. Bądźcie zdrowi! DWD 27; ros. *Bud’tie zdorowy!*, brus. *Budźcie zdarowya!*; *Obywatele pasażerowie!* ‘Uwaga, pasażerowie!’: Obywatele pasażerowie, zajmijcie swoje miejsca! JII 106; ros. *Grażdanie passażyry!*, brus. *Gramadżianie pasażyry!*; *Szczęśliwie dojechać!* ‘Szczęśliwej drogi!’: Oto twoje miejsce dolne. Szczęśliwie dojechać! JII 107; ros. *Szczastliwo dojechał!*, brus. *Szczasliwa dajechać!*

7. Film, teatr i literatura (4, 17): *działająca osoba // osoba działająca* ‘osoba, postać’: Wydarzenia, które się odbywają w sztuce, określają sposób postępowania działających osób; Tu bohatera charakteryzują inne osoby działające, MNO 47 (2), MNK 101, PUS 46 (4), W 81, PP 35 (4), KCP 116 (2); ros. *diejstwujuszczje lico*, brus. *diejuczaja osoba*; *film kronikalny* ‘kronika filmowa’: wytwórnia filmów kronikalnych, SRUS 139; ros. *chronikalnyj film*, brus. *chranikalny film*; *kino przenośne* ‘kino objazdowe’: Kino przenośne przyjeżdża tutaj dwa razy na tydzień, DWD 104; ros. *pieredwiżnoje kino*, brus. *pieracounaje kino*; *kronikalno-dokumentarny film* ‘kronika filmowa’: Podczas nakręcania kronikalno-dokumentarnych filmów, PRK 15; ros. *chronikalno-dokumentalnyj film*, brus. *chranikalna-dakumentalny film*.

8. Przemysł, przedsiębiorstwa (4, 4): *dokładna mechanika* ‘mechanika precyzyjna’: przemysł dokładnej mechaniki, AG 129; ros. *tocznaja miechanika*, brus. *dakładnaja miechanika*; *metalurgia czarna* ‘metalurgia żelaza i stali’: Pracują ciężko w metalurgii czarnej, GP 39; ros. *czornaja mietalurgija*, brus. *czornaja mietaluhija*; *metalurgia kolorowa* ‘metalurgia metali nieżelaznych’: W metalurgii kolorowej widać wielki rozwój, GP 39; ros. *cwietnaja mietalurgija*, brus. *kalarowaja mitaluhija*; *wydział planowy* ‘wydział planowania’: Wydziały planowe zakładów przemysłowych przystępują do opracowywania projektu planu, NOS 104; ros. *planowij otdiel*, brus. *planawy addziel*.

9. Turystyka, wypoczynek, zabawy (4, 5): *baza narciarska* ‘ośrodek narciarski’: W naszym kraju zbudowano wiele nowych baz narciarskich, CP 172; ros. *łyżnaja baza*, brus. *łyżnaja baza*; *bilet rybacki* ‘karta wędkarska’: Nie wolno łowić ryb osobom, nie posiadającym biletu rybackiego, SKP 192, MRP-I 46; ros. *rybotownyj bilet*, brus. *rybałouny bilet*; *marsz turystyczny* ‘obóz wędrowny’: Zostanie urządzona wycieczka (lub marsz turystyczny), PPA 183; ros. *turistskij pochod*, brus. *turyscki pachod*; *zepsuty telefon* ‘głuchy telefon’: To się

zdarza w znanej zabawie dziecięcej «zepsuty telefon», NOS 27; ros. *słomannyj tielefon*, brus. *złamany telefon*.

10. Sklepy, towary (4, 7): *sklep kulinarnyjny* ‘garmazeria’: W sklepie kulinarnym 2 gołąbki kosztują 21 kop., BMP 117; ros. *kulinarnyj magazin*, brus. *kulinarny mahazin*; *towary kulturalno-bytowe* ‘artykuły użytku kulturalnego’: Rośnię sprzedaż towarów kulturalno-bytowych, NOS 92, GŻ 139; ros. *kulturno-bytoweje towary*, brus. *kulturna-bytawjya towary*; *towary spożycia masowego* ‘artykuły powszechnego użytku’: Obniżanie cen na towary spożycia masowego, GGA 8 (2), PS 119; ros. *towary massowogo potreblenija*, brus. *tawary masawaha spażywannia*; *towary spożycia osobistego* ‘artykuły użytku osobistego’: Państwo wydziela ze swych funduszków towary spożycia osobistego, PE 96; ros. *towary licznego potreblenija*, brus. *tawary asabistaha spażywannia*.

11. Miary (4, 7): *do wierzchu* ‘po brzegi’: Do obydwóch lejków wlejecie aż do wierzchu wody, SKP 60; ros. *dowierchu*, brus. *dawierchu*; *na połowę* ‘pół na pół’: Niemowlę karmimy mlekiem rozcieńczonym na połowę słodkim wywarem z krup, KWR 50 (3), BDIJ 23; ros. *popołam*, brus. *napałam*; *na trzecią część* ‘w jednej trzeciej’: Daje się sztucznego pokarmu (rozcieńczonego na trzecią część krowim mlekiem), BDIJ 23; ros. *na trietju czast*, brus. *na treciju czastku*; *wielka kaloria* ‘duża kaloria’: Wartość odżywcza jednego kilograma ziemniaków wynosi średnio 840 wielkich kalorii, KBU 5; ros. *bolszaja kalorija*, brus. *wialikaja kaloryja*.

12. Geografia (3, 3): *Arabia Saudowska* ‘Arabia Saudyjska’: W Arabii Saudowskiej jest dużo ropy, DP 36; ros. *Saudowskaja Arawija*, brus. *Saudauskaja Arawija*; *Polska Republika Ludowa* ‘Polska Rzeczpospolita Ludowa’: Opowiadanie pokazuje życie ludzi pracy Polskiej Republiki Ludowej, KK 6; ros. *Polskaja Narodnaja Riespublika*, brus. *Polskaja Narodnaja Respublika*; *Zagłębienie Mariańskie* ‘Rów Mariański’: Głębokość Zagłębienia Mariańskiego wynosi ponad 10000 metrów, PSZ 16; ros. *Marianskaja wpadina*, brus. *Maryjanskija zapadzina*.

13. Usługi (3, 3): *obsługiwanie kulturalno-bytowe* ‘usługi kulturalno-bytowe’: Doskonaliśmy obsługiwanie kulturalno-bytowe ludzi pracy, PKP 74; ros. *kulturno-bytoweje obsłużywanije*, brus. *kulturna-bytawoje abstuhouwannie*; *personel obsługujący* ‘pracownicy obsługi’: «Nie mamy personelu obsługującego» — pisał nauczyciel, MWN 81; ros. *obsłużuwajuszczij piersonal*, brus. *abstuhouwajuczzy piersanał*; *punkt wynajmu* ‘wypożyczalnia’: Pozostała część państwowego funduszu ziemskiego została podzielona między punkty wynajmu maszyn, GŻ 83; ros. *punkt prokata*, brus. *punkt prakatu*.

14. Rolnictwo i ogrodnictwo (3, 3): *alpejska górka* ‘skalniak’: Urządzono alpejską górkę, szkółkę, CS 35; ros. *alpijskaja gorka*, brus. *alpijskaja horka*; *rośliny krupiate* ‘rośliny uprawiane na kasze’: Ceny roślin krupiatych nie pokrywały kosztów produkcji, NOS 118; ros. *krupianyje rastienija*, brus. *krupianyja rasliny*; *rośliny żywnościowe* ‘rośliny spożywcze’: Z roślin żywnościowych wielkie znaczenie mają ziemniaki, AG 206; ros. *prodowolstwiennyje rastienija*, brus. *charczowyja rasliny*.

15. Język o znawstwo (3, 3): *mowa pisemna* ‘język pisany’: Prowadzi się pracę nad rozwijaniem mowy pisemnej uczniów, PJ 4; ros. *pis’miennaja riecz*, brus. *pis’mowaja mowa*; *mowa ustna* ‘język mówiony’: Prowadzi się pracę nad rozwijaniem mowy ustnej uczniów,

PJ 4; ros. *ustnaja riecz*, brus. *wusnaja mowa*; *pisemny język* ‘język pisany’: Pogłębić pisemny język, słownik, miłość przyrodzie, SN 54; ros. *pis’miennyj jazyk*, brus. *pis’mowaja mowa*.

16. **Sport** (3, 3): *miejsce nagrodowe* ‘miejsce nagradzane, premiiowane’: Zajął w biegu miejsce nagrodowe, PJRV 24; ros. *prizowoje miesto*, brus. *pryzawoje miesca*; *sport kolarski* ‘kolarstwo’: Sport kolarski rozwija muskulaturę, AS 44; ros. *wielosipiednyj sport*, brus. *wielasipiedny sport*; *stacja sportu wodnego* ‘ośrodek sportów wodnych’: Nad jeziorem założona jest stacja sportu wodnego, SKP 205; ros. *stancyjna wodnogo sporta*, brus. *stancyjna wodnaha sportu*.

17. **Życie seksualne** (3, 4): *przerwany akt płciowy* ‘stosunek przerywany’: przerwany akt płciowy, onanizm, WPL 27; ros. *prierwannyj połowoj akt*, brus. *pierapynieny paławy akt*; *przerwany stosunek płciowy* ‘stosunek przerywany’: Należy stosować przerwany stosunek płciowy, JZC 15 (2); ros. *prierwannoje połowoje snoszenije*, brus. *pierapynienyja paławyjna znosiny*; *przestępstwa płciowe* ‘przestępstwa seksualne’: Przestępstwa płciowe zdarzają się w krajach kapitalistycznych często, WPL 28; ros. *połowoje priestuplenije*, brus. *paławoje złaczynstwa*.

Obszary tematyczne, do których odnosi się tylko jeden frazem, to: budynki, dokumenty, emotywy, lotnictwo, matematyka, moda, poczta, telefon, operatory metatekstowe oraz zabytki.

1. **Budynki**: *gmach społeczny* ‘budynek użyteczności publicznej’: W gmachach społecznych powietrze stale się zmienia, CP 107; ros. *obszczestwiennoje zdanije*, brus. *hramadski budynak*.

2. **Dokumenty**: *świadectwo o zawarciu małżeństwa* ‘akt zawarcia małżeństwa’: Kierownik stawiał pieczęć na świadectwie o zawarciu małżeństwa, PKP 79; ros. *swidietielstwo o zakłuczenii braka*, brus. *paswiedzannje ab zakłuczenni szlubu*.

3. **Emotywy**: *masz ci!* ‘masz ci los!’: Masz ci! Przecież tam szkoły nie ma, OLBP 177; ros. *na tiebie*, brus. *na tabie*.

4. **Lotnictwo**: *reaktywny silnik* ‘silnik odrzutowy’: Uczniowie skonstruowali reaktywne silniki, OL 67; ros. *rieaktiwnyj dwigatiel*, brus. *reaktyuny ruchawik*.

5. **Matematyka**: *proporcjonalne dzielenie* ‘podział proporcjonalny’: Zaczynamy proporcjonalne dzielenie, CNM 45; ros. *proporcjonalnoje dielenij*, brus. *praparcyjanalna-je dzialennje*.

6. **Moda**: *ustawodawca mód* ‘dyktator mody’: Paryż – «ustawodawca mód», AG 157; ros. *zakonodatiel mod*, brus. *zakanadawiec mod*.

7. **Poczta**: *telegram terminowy* ‘pilny telegram’: Za wysłanie telegramów — dwóch zwykłych i jednego terminowego zapłacono 2 rb., PPA 63 (8); ros. *srocznajna tielegramma*, brus. *terminowaja telegrama*.

8. **Telefon**: *brać słuchawkę* ‘podnosić słuchawkę’: Na stole dzwoni telefon. Bierze słuchawkę, JII 108; ros. *brat’ trubku*, brus. *brać trubku*.

9. **Operatory metatekstowe**: *już było mówione* ‘jak już powiedziano wyżej’: Już było mówione, że..., BDIJ 18; ros. *uże goworilos’*, brus. *užo hawaryłasia*.

10. **Zabytki**: *pomnik starożytności* ‘zabytek’: Jest to historyczny pomnik starożytności, MRP-II 6; ros. *pamiatnik driewnosti*, brus. *pomnik starażytnasci*.

Są w zebranych materiale również takie frazemy, które trudno jest dopasować do konkretnego obszaru tematycznego. W związku z tym przedstawiam je w odrębnej grupie: *między innymi* ‘nawiasem mówiąc’: Tak będzie lepiej. Między innymi z twą przełożoną wszystko uzgodnione, JM 45; ros. *mieжду прочим*, brus. *miż inszym*; *oto tu* ‘tu oto’: — Gdzie? — A oto tu, JII 112; ros. *wot tut*, brus. *wos’ tut*; *oto w tym* ‘w tym oto’: Oto w tym miejscu połączyły się wody, DWD 166; ros. *wot w etom*, brus. *wos’ u hetym*; *otóż i wszystko* ‘ot tyle’: Przez błota płynie tylko struga. Otóż i wszystko, OLSP 122; ros. *wot i wsio*, brus. *wos’ i usio*; *tu coś nie to* ‘coś tu jest nie tak’: Kto się lubi, ten się czubi. Ale tu coś nie to, PUS 32; ros. *zdies’ szto-to nie to*, brus. *tut nieszta nie toje*; *na półsłowie* ‘w pół słowa’: Zająknął się na półsłowie, OLWD 57; ros. *na połustowie*, brus. *na paustowie*; *po porządku* ‘według kolejności’: Powiedzcie dźwięki po porządku, SN 13 (2); ros. *po poriadku*, brus. *pa paradku*; *tylko co* ‘dopiero co’: Miały tylko co założone fundamenty, OLBS 82 (2), OLKD 138, MNM 61, SZMD 32; ros. *tolko szto*, brus. *tolki szto*.

Wnioski

Wydawnictwa książkowe wzbogaciły korpus «wileńskich» frazemów o niemałą grupę jednostek, do których inną drogą wcześniej nie można było dotrzeć. W systemie nominalnym starannej polszczyzny litewskiej dopełniały one w mniejszym lub większym stopniu 31 obszarów tematycznych, odnoszących się do rozmaitych sfer ówczesnego życia.

Z liczby poświadczeń tekstowych wynika, że ok. 73 proc. takich jednostek pojawiło się na kartach książek tylko raz, blisko 19 proc. wystąpiło w źródłach 2–4 razy, natomiast niewiele ponad 8 proc. ujawniło się pięciokrotnie i częściej: *krawat pionierski* (5), *reakcja odwetowa organizmu* (5), *reżym pościelowy* (5), *tylko co* (5), *doktor nauk* (6), *połączenie chemiczne* (6), *szkoła fabryczno-zakładowa* (6), *telegram terminowy* (8), *pracownik medyczny* (10), *działająca osoba // osoba działająca* (14), *kandydat nauk* (14), *pozaklasowa praca // praca pozaklasowa* (22). Stosunkowo wysoka frekwencja tekstowa pozwala sądzić, że te właśnie frazemy były w powojennej polszczyźnie wileńskiej dobrze znane.

Analiza materiału w aspekcie chronologicznym pokazuje natomiast, że najwięcej frazemów wystąpiło w książkach wydawanych do roku 1969, czyli w okresie zawodowej aktywności przedstawicieli starszej generacji Polaków, pamiętających miejscowy dialekt przedwojenny (104 jednostki, co stanowi ok. 72 proc. całości). W drukach późniejszych (1970–1985) liczba pożyczek zmalała do 40 (ok. 28 proc.), z czego 10 notowano także w poprzednim okresie. Do zapożyczeń późnopo wojennych należy więc 30 frazemów, a mianowicie: *baza narciarska*, *bilet rybacki*, *do wierzchu*, *droga samochodowa*, *elektryczna lampka*, *gmach społeczny*, *godzina klasowa*, *kasa uprzedniej sprzedaży biletów*, *kuter o podwodnych skrzydłach*, *lekcja pracy*, *miejsce nagrodowe*, *między innymi*, *pisemny język*, *pomnik starożytności*, *po porządku*, *po towarzysku*, *procedury wodne*, *przeródka serca*, *przytrzymywać się hipotezy*, *punkt wynajmu*, *reakcja odwetowa organizmu*, *rozłożyć ognisko*, *stacja samochodowa*, *stacja sportu wodnego*, *strefa godzinna*, *szkoła małokompletowa*, *sztuczne oddychanie «usta do ust»*, *technika bytowa*, *w nasze dni* i *wtórne oznaki płciowe*.

Niewielką liczbę późnopo wojennych pożyczek można wiązać niewątpliwie zarówno ze wzrostem językowej samokontroli samych autorów, jak i ze specjalnymi działaniami

redaktorów, korektorów i recenzentów wydawniczych (urodzonych i wykształconych już w LSRR), starających się utrzymać należyty poziom językowy przygotowywanych edycji.

Wykaz skrótów

AG: A. Artiemjewa, W. Maksakowski, S. Rakowski, A. Sołowjowa, Geografia gospodarza krajów zagranicznych. Podręcznik dla klasy IX, Kaunas 1966, s. 422. — AO: S. Altszuler, Opowiadania siedmiu uczonych, Kaunas 1964, s. 100. — AS: I. Aleksajtis, O masowy rozwój sportu we wsi kołchozowej, Wilnius 1953, s. 128. — BAL: S. Balčytis, M. Lebedyte, A. Suslonowa, Podręcznik języka litewskiego. Dla klasy czwartej szkół z polskim językiem wykładowym, Kaunas 1971, s. 149. — BAR: B.A. Ruta, Jeśli macie chore serce, Kaunas 1982, s. 27. — BBM: B. Balczytis, Matematyka dla klasy II, Kaunas 1972, s. 163. — BDIJ: P. Baublys, Biegunki dziecięce i jak im zapobiec, Wilnius 1951, s. 29. — BMP: B. Balczytis, Matematyka. Podręcznik dla klasy III, Kaunas 1973, s. 160. — BN: M. Bagdonajte, Nauczyciel a organizacja pionierska, Wilnius 1952, s. 66. — BR: N. Błońska, W. Rausz, Czytanki geograficzne dla klasy 4, Kaunas 1960, s. 152. — BTP: J. Bujakas, Tyfus plamisty, Wilnius 1951, s. 20. — CL: O czytankach literackich w klasie siódmej. Praca zbiorowa nauczycieli języka polskiego i literatury, Wilnius 1969, s. 61. — CNM: A. Bałtrunas, Chłopcy naszego miasta, Wilnius 1954, s. 77. — CNS: A. Czesnokow, K. Nieszkow, S. Szwarburd, Materiały dydaktyczne z matematyki dla klasy IV. Prace samodzielne i kontrolne, Kaunas 1975, s. 121. — CP: A. Cuzmer, O. Pietriszyna, Człowiek. Anatomia, fizjologia, higiena. Dla klasy VIII szkoły średniej, Kaunas 1971, s. 265. — CS: O. Chaniejew, Szkoła na Antokolu, Wilnius 1956, s. 78. — CW: K. Ambrozaitis, Czy wiesz, co to są promienie Roentgena i promieniowanie radu?, Wilnius 1958, s. 39. — DCM: A. Dobrochotowa, Chrońcie małe dzieci od odry i koklusz, Wilnius 1951, s. 12. — DNS: A. Baranowa, W. Korczagina, A. Stawrowski, Dla naszej szkoły. Porady dotyczące sporządzania zielników, zbiorów owadów i minerałów, Wilnius 1952, s. 140. — DOSZ: B. Bludzas i in., Dbajmy o swoje zdrowie. Zbiór artykułów, Wilnius 1957, s. 141. — DP: F. Drobyszow, Podstawowe ekonomiczne prawo współczesnego kapitalizmu, Wilnius 1953, s. 44. — DWD: I. Dowidajtis, Wołgo-Don-Cymłańska, Wilnius 1953, s. 200. — GA: R. Garibjan, N. Markow, Anatomia i fizjologia człowieka, Kaunas 1958, s. 228. — GD: E. Binauskiene, Gospodarstwo domowe. Podręcznik dla szkół ośmioletnich i średnich, Kaunas 1966, s. 307. — GGA: W. Gołubkow, G. Gorfunkiel, Agitacja polityczna w przedsiębiorstwach i na budowach rejonu stalinowskiego miasta Wilnius, Wilnius 1954, s. 80. — GP: S. Genin, Podnoszenie stopy życiowej i poziomu kulturalnego ludu pracującego ZSRR, Wilnius 1951, s. 72. — GS: P. German, F. Szurawin, Podręcznik języka rosyjskiego dla klasy VI szkół z polskim językiem wykładowym, Kaunas 1959, s. 268. — GŽ: A. Gaigalaite, R. Žepkaite, Historia Litewskiej SRR dla klas X–XI, Kaunas 1970, s. 154. — JII: Intermedia, [w:] Jednoaktówki i intermedia, Wilnius 1960, s. 33. — JKC: J. Jurginis, N. Kastanauskajte, Czytanki z historii Litewskiej SRR. Dla klasy IV, Kaunas 1966, s. 60. — JM: B. Jauniškis, Maleńka tajemnica, Kaunas 1980, s. 92. — JRR: J. Rimidzius, K. Tyszkiewicz, T. Szurawin, Podręcznik języka rosyjskiego. Dla klasy VII szkół z polskim językiem wykładowym, Kaunas 1961, s. 228. — JZC: W. Baronas, Jak zapobiegać ciąży, Wilnius 1969, s. 16. — KB: W. Korczagina, Botanika. Podręcznik dla klas 5–6 szkoły średniej, Kaunas 1965, s. 284. — KBU: S. Krikszcikas, K. Beczius, Uprawa wczesnych ziemniaków, Wilnius 1961, s. 114. — KC: W. Kurtorga, Co to są schorzenia rakowe i jak ustrzec się od nich, Wilnius 1957, s. 26. — KCP: A. Kuźmowa (red.), Czytanki. Pomoc naukowa dla klasy VI, Kaunas 1985, s. 239. — KD: N. Krasnosielski, Drogami nowej Polski, Wilnius 1956, s. 96. — KF: I. Kikoin, A. Kikoin, Fizyka. Pomoc naukowa dla klasy IX, Kaunas 1973, s. 251. — KK: Katalog książek w języku polskim 1955–1959, Wilnius 1960, s. 28. — KW: I. Kopalín, W krainie górskich orłów, Wilnius 1955, s. 149. — KWR: A. Kaminskiene, Właściwości rozwoju, pielęgnowanie i odżywianie małych dzieci, Wilnius 1960, s. 68. — KZ: H. Kuźmowa, Zbiór tekstów do dyktand i streszczeń. Pomoc naukowa dla nauczycieli klas IV–VIII, Kaunas 1970, s. 236. — KZJ: I. Kaszkarowa, H. Zacharkiewicz, A. Jankowski, Język polski. Podstawowe wiadomości i ćwiczenia z gramatyki i pisowni. Podręcznik dla klas V–VI, Kaunas 1980, s. 232. — LC: L. Laucewicius, Choroby

serca i naczyń krwionośnych, Wilnius 1967, s. 31. — MG: N. Maksimow, Geografia fizyczna. Kurs początkowy. Podręcznik dla klasy V, Kaunas 1967, s. 150. — MNK: S. Kołosow, Uwagi reżyserskie do sztuki Z. Czałafej „Masza”, [w:] G. Mdiwani, Nasza rodzina. Z. Czałaja, Masza, Wilnius 1955, s. 14. — MNM: Z. Czałaja, Masza, [w:] G. Mdiwani, Nasza rodzina. Z. Czałaja, Masza, Wilnius 1955, s. 41. — MNO: N. Olszewska, Wskazówki reżyserskie do jednoaktowej sztuki G. Mdiwaniego „Nasza rodzina”, [w:] G. Mdiwani, Nasza rodzina. Z. Czałaja, Masza, Wilnius 1955, s. 9. — MPP: L. Drozdow, S. Zėmajtis, Młodzi przeobraźciele przyrody, Wilnius 1953, s. 180. — MRP-I: S. Molis, B. Rimkevičiėne, Przyrodoznawstwo. Podręcznik dla klasy III, Kaunas 1973, s. 132. — MRP-II: S. Molis, B. Rimkevičiėne, Przyrodoznawstwo. Podręcznik dla klasy IV, Kaunas 1972, s. 150. — MWN: B. Wronski, Młodość w niewoli. Położenie młodzieży w USA, Wilnius 1951, s. 193. — MZ: I. Misevičiūs, Zatrucia bytowe, Kaunas 1984, s. 27. — MŽ: J. Mackevičiūs, Życie kulturalne w Litwie, Vilnius 1980, s. 32. — NOS: G. Szachnazarow (i in.), Nauka o społeczeństwie. Podręcznik dla klasy końcowej szkoły średniej, Kaunas 1968, s. 296. — O: J. Bilunas, Opowiadania, Wilnius 1953, s. 165. — OL: A. Kniwa, I. Žiugžda, Oświata w Litewskiej SRR, Wilnius 1951, s. 127. — OLBP: R. Łukinskas, Błękitne pole, [w:] Opowiadania litewskie, Wilnius 1953, s. 19. — OLDZ: J. Dowidajtis, Zapora, [w:] Opowiadania litewskie, Wilnius 1953, s. 12. — OLKD: H. Korsakiėne, Dwa zastępy, [w:] Opowiadania litewskie, Wilnius 1953, s. 14. — OLSP: J. Szymkus, Prosiaki Jonikasa, [w:] Opowiadania litewskie, Wilnius 1953, s. 9. — OLWD: A. Wienuolis, Dwór Puodžiunasów (Wyjątek z powieści „Puodžiunkiemis”), [w:] Opowiadania litewskie, Wilnius 1953, s. 19. — PE: G. W. Pierow, Ekonomia radziecka na drodze do komunizmu, Wilnius 1955, s. 132. — PG: P. A. Ponomarewa, Grypa u dzieci, Wilnius 1954, s. 10. — PH: J. Petrajtis, Hodowla prychówka bydła w świetle doświadczenia przodujących kołchozów i sowchozów Litewskiej SRR, Wilnius 1954, s. 147. — PHS: Program historii dla szkoły ośmioletniej i średniej ogólnokształcącej o kierunku politechnicznym, Kaunas 1961, s. 77. — PJ: Program języka polskiego i literatury dla klas VIII–XI na rok szkolny 1960/61, Kaunas 1960, s. 56. — PJP: Program języka polskiego i literatury dla klas VIII–XI na rok szkolny 1959/60, Kaunas 1959, s. 56. — PJRV: S. Vyšniauskas, Język rosyjski. Podręcznik dla klasy VI, Kaunas 1983, s. 191. — PKP: J. Paleckis, N. Konowałow, Piękno naszego życia rodzinnego, Vilnius 1962, s. 138. — PP: P. Pečiura, Problem święta, Kaunas 1983, s. 93. — PPA: A. Pczolko, G. Polak, Arytmetyka. Podręcznik dla klasy IV, Kaunas 1968, s. 195. — PRK: M. Pożarskas, Rozwój kultury na Litwie Radzieckiej w szóstej pięciolatce, Wilnius 1957, s. 64. — PS: A. Pankratowa, Sojusz klasy robotniczej i chłopstwa: niewzruszona podstawa społeczeństwa radzieckiego, Wilnius 1955, s. 124. — PSZ: S. Ponomariow, N. Syrniew, Zbiór zadań i ćwiczeń arytmetycznych dla klas V–VI, Kaunas 1965, s. 258. — PUO: M. Piskotin, Ustawa o podatku rolnym. Co należy wiedzieć o podatku rolnym, Wilnius 1955, s. 80. — PUS: Podarunek. Utwory sceniczne, Wilnius 1956, s. 127. — PW: A. Papšys, Wilnius: Przewodnik po mieście, Kaunas 1982, s. 160. — SDB: G. Szachnazarow, Dlaczego burżuazja rozdeptała zasadę równości praw ludzi i narodów, Wilnius 1954, s. 71. — SG: N. Studieniecki, Gry w oddziale pionierskim. Dla dzieci w młodszym, średnim i starszym wieku, Wilnius 1953, s. 144. — SGŽ: L. Sawieljew, Godziny życia. A. Szkolnik, Szczęścia należy strzec, Wilnius 1954, s. 93. — SKP: M. Skatkin, W. Kwietkaskas, Przyrodoznawstwo dla klasy 4, Kaunas 1970, s. 280. — SN: C. Szapiro, Nauczanie języka polskiego w klasach przygotowawczych. Wskazówki metodyczne dla nauczycieli, Wilnius 1979, s. 58. — SO: V. Savickyte, Organizacja działalności październiłek, Kaunas 1981, s. 147. — SOK: M. Siemionow, Oznaczenie Komsomołu orderem Lenina, Wilnius 1952, s. 90. — SOL: J. Szopauskas, O alkoholu i alkoholizmie, Kaunas 1973, s. 68. — SRI: N.P. Sawwatimskaja, Reumatyzm i schorzenia serca u dzieci, Wilnius 1954, s. 18. — SRUS: Sprawy rodzinne. Utwory sceniczne, Wilnius 1956, s. 158. — SSP: G. Stepanin, O stopniowym przejściu od socjalizmu do komunizmu, Wilnius 1952, s. 115. — SZMD: L. Szumska, Materiał dydaktyczny z języka polskiego dla klasy V, Kaunas 1972, s. 111. — W: J. Czenieėne, W. Ejdukajtis, J. Kudirkėne, Wypisy dla klasy VI, Kaunas 1969, s. 180. — WD: A. Szejnbergas, Wychowanie dzieci do wieku 3 lat w rodzinie, Wilnius 1951, s. 32. — WM: Wielkie miasta republiki, Wilnius 1965, s. 8. — WPL: A. Wenckauskas, Porady lekarza dla kobiet (z kalendarzem cyklu miesięczkowego na lata 1966–1968), Wilnius 1966, s. 57. — WWA: B. Woroncow-Wieljaminow, Astronomia.

Podręcznik dla klasy XI, Kaunas 1971, s. 154. — WWP: B. Woroncow-Weljaminow, Pochodzenie ciał niebieskich, Wilnius 1956, s. 79. — ZB: N. Zubow, Być czujnym na każdym odcinku i w każdej sytuacji, Wilnius 1954, s. 135.

Bibliografia

- Chlebda W. 1993: Frazematyka, [w:] Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Współczesny język polski, t. 2, red. J. Bartmiński, Wiedza o Kulturze i Instytut Filologii Polskiej UMCS, Wrocław–Lublin, s. 327–334.
- Marszałek M. 2002: Bałtyjskoje i wostocznoślawianskoje nasledije w sostawie frazieologizmow kulturnoj raznowidnosti polskiego pierifierijnogo dialekta, Uczonyje zapiski Tawriczeskiego nacionalnego uniwersiteta im. W.I. Wiernadskiego. Sierija «Filologija» 15 (54), s. 42–46.
- Marszałek M. 2006: Słownictwo wydawnictw książkowych drukowanych na radzieckiej Litwie. Opis dyferencjalny, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- Marszałek M. w druku: Frazemy rosyjskie w pisanim wariante polszczyzny wileńskiej (lata 1949–1985).
- Masojć I. 1995: Polemicznie o badaniach nad językiem polskiej inteligencji na Litwie (w związku z książką Jolanty Mędelskiej «Język polski na Litwie w dziewiątym dziesięcioleciu XX wieku», Bydgoszcz 1993), [w:] Studia nad Polszczyzną Kresową, red. J. Rieger, t. 8, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 23–29.
- Masojć I. 2001: Regionalne cechy systemu gramatycznego współczesnej polszczyzny kulturalnej na Wileńszczyźnie, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa.
- Mędelska J. 1993: Język polski na Litwie w dziewiątym dziesięcioleciu XX wieku, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Mędelska J. 2000: Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979), t. 2: Lata 1945–1959, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Sokołowska H. 2004: Wielojęzyczność a umiejętności komunikacyjne uczniów szkół polskich na Litwie, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa–Wilno.

Summary

Eastern Slavonic phrasemes in postwar Vilnius Polish

Key words: Vilnius Polish, vocabulary, phrasemes, Eastern Slavonic words, book publishing houses.

The article deals with the phrasemes in the standard variety of Vilnius Polish borrowed from Eastern Slavonic languages (Russian or Byelorussian). The author takes the material from books published in Lithuania between 1951 and 1985 (in particular textbooks, medical reference books, collections of plays and stories of manners, methodical reference books and items on agriculture). Phrasemes are classified thematically to present the life areas of Lithuanian Poles where superlexeme borrowings were particularly spread as well as those where they occurred sporadically.
